

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**на дисертаційну роботу Бойченко Віти Миколаївни
на тему: «Стратегічні засади діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку у посткризовий період»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит**

Актуальність теми дослідження, її зв'язок із науковими програмами, планами та темами. Фінансові кризи призводять до масштабних економічних потрясінь, а їх наслідки гостро відчуються і у посткризовому періоді. За таких умов вкрай важливого значення набуває системне стратегічне бачення і цілісний комплекс дій, спрямованих на нейтралізацію кризових імпульсів та прискорення економічного зростання. Центральне місце у відновленні економіки після фінансової кризи займає банківська система, тому саме їй повинна приділятися головна увага в питаннях формування стратегічних пріоритетів посткризового розвитку. В Україні останніми роками багато чого зроблено для очищення банківської системи від проблемних активів (лише за 2014-2017 рр. з ринку виведено понад 80 банків), проте їх частка залишається досить високою і перевищує 50%, що напряду впливає на уповільнення темпів кредитно-інвестиційної активності банків. До того ж існування різноманітних чинників, що викликають фінансові кризи, зокрема, і нещодавні, обумовлює необхідність врахування синергетичних ефектів від одночасного розгортання криз різних типів та впливу їх глибини на стратегічні орієнтири кредитно-інвестиційної діяльності банків. Додаткового дослідження та аналізу потребують питання визначення факторів впливу на обсяги споживчого кредитування та обґрунтування доцільності їх нарощування. Це пов'язано з тим, що невчасне та непропорційне збільшення обсягів споживчого кредитування може спричинити зростання імпорту, та як наслідок – тиск на валютний курс та зниження кредитоспроможності населення. Для забезпечення фінансової стабільності банківської системи, як однієї з передумов для стабільного розвитку економіки, відповідно до Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року, виникає необхідність доопрацювання існуючих пропозицій відносно оцінювання ефективності інструментів держаного антикризового регулювання у банківській сфері. Важливість зазначених питань обумовлює необхідність їх глибокого вивчення та визначає актуальність теми дисертаційної роботи.

Актуальність теми підтверджується також тим, що робота виконана

відповідно до плану науково-дослідних робіт Сумського державного університету за такими темами як: «Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні» (№д/р 0102U006965); «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (№д/р 0109U006782) та «Розвиток механізму функціонування банківської системи України під впливом іноземного капіталу» (№д/р 0107U012112).

До звітів за цими темами включені пропозиції щодо вибору інструментів формування стратегії діяльності банку залежно від типу фінансової кризи; впливу методів антикризового державного регулювання на вибір стратегії діяльності банку після фінансової кризи; формування стратегічних векторів діяльності міжнародних банків на місцевих ринках.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій. Детальне ознайомлення з матеріалами дисертації, авторефератом та публікаціями здобувача дозволило дійти висновку, що наукові результати, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, є достатньо аргументованими, логічно взаємопов'язаними і несуперечливими, характеризуються високим рівнем обґрунтованості і достовірності. Про це свідчить структурна побудова та зміст дисертації, використання статистичної інформації, отриманої як з офіційних джерел, так і в результаті літературного пошуку, виконаного автором, широкий перелік систематизованих та кваліфіковано опрацьованих фундаментальних робіт вітчизняних і зарубіжних науковців з питань теорії фінансів та кредиту, загальної економічної теорії, антикризового управління. Окрім наукових праць, автором також опрацьовано та враховано законодавчі та нормативні акти України, Європейського союзу та Міжнародного валютного фонду, значний обсяг статистичної інформації. Методологія дослідження ґрунтується на сукупності адекватних предмету та об'єкту методах: логічного узагальнення; наукової абстракції; порівняльного, структурного та балансового аналізу; методу групувань; кореляційно-регресійного аналізу; диференціального та факторного аналізу; статистичного спостереження.

Автор дотримується в роботі логічного та структурованого викладення матеріалу. Висновки, що наводяться в кінці розділів дисертації, є узагальненням дослідження та основою формулювання практичних рекомендацій. Вони не містять внутрішніх суперечностей і мають практичну спрямованість. Запропоновані дисертантом методичні підходи є науково обґрунтованими та дозволяють проводити конкретні розрахунки. Отримані наукові положення сформульовано коректно, по кожному з них визначено наукові результати, сутність їх новизни та її ступінь.

Достовірність отриманих результатів, висновків і пропозицій підтверджується розрахунками, застосуванням значного фактичного матеріалу та економіко-математичного інструментарію.

Крім того, достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, підтверджується публікацією основних результатів дослідження в колективних монографіях, фахових та інших виданнях, оприлюдненням їх на профільних науково-практичних конференціях.

Таким чином, викладене дозволяє зробити висновок про достатній рівень обґрунтованості сформованих у дисертаційній роботі положень та достовірності отриманих результатів.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основний результат дисертаційної роботи полягає в подальшому розвитку теоретичних положень, науково-методичного інструментарію та практичних рекомендацій щодо формування й реалізації стратегій діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку з урахуванням наслідків фінансових криз.

Наукові результати дослідження подано за розділами дисертації.

У першому розділі (стор. 28-89) автором досить детально розглянуто етимологію та еволюцію світових і локальних фінансових криз різного типу та характеру за досить тривалий період часу (1788-2008 рр.), досліджено причини їх виникнення, особливості розвитку та наслідки. Дисертантом розвинуто теоретичні засади обґрунтування залежності стратегій діяльності банків від зміни кон'юнктури кредитно-інвестиційного ринку в посткризовий період, що проведено з урахуванням результатів аналізу змін параметрів кредитно-інвестиційної діяльності банків та кон'юнктури кредитно-інвестиційного ринку внаслідок впливу різних типів комбінацій фінансових криз (боргової, валютної, банківської та кризи платіжного балансу) (стор.47-48). З урахуванням обґрунтованої залежності упорядковано логіку зв'язку між глибиною і структурою фінансових криз, антикризовими заходами держави, посткризовою еволюцією глобальних векторів стратегій діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку (стор. 51-70).

Другий розділ присвячено дослідженню зовнішніх економічних факторів, які спричинили стратегічні зміни у розвитку банків як на міжнародному рівні, так і на рівні України. На особливу увагу заслуговують удосконалені автором методичні засади виявлення посткризових детермінант стратегій діяльності банків на ринку прямих інвестицій, відмінність яких полягає у формуванні переліку найбільш значущих факторів, що приймаються до уваги транснаціональними банками у процесі

визначення їх стратегічних пріоритетів стосовно розширення або скорочення міжнародної мережі (стор.116-132). На основі сформованих методичних засад за даними Європейського центрального банку, консолідованої звітності найбільших транснаціональних банківських груп ЄС та з використанням кореляційно-регресійного аналізу визначено, що на масштаби присутності та стратегічну позицію транснаціональних банків на локальних ринках впливає характер комплексної фінансової кризи, швидкість виходу економік та банківських систем із кризи, ефективність трансмісійного механізму монетарної політики (стор.133-135, Додаток В).

Беззаперечно, важливим є науковий результат, отриманий автором у вигляді удосконалення методичного інструментарію формування стратегій діяльності банків на ринку споживчого кредитування, за рахунок впровадження показника «рівень покриття майбутніх кредитних витрат», який визначається на основі обсягу споживчих витрат, доходів домогосподарств та ставки за споживчими кредитами, зваженої на індекс інфляції (стор. 139-150, Додаток Г). Використання запропонованого методичного інструментарію дозволяє обґрунтувати доцільність збільшення частки банку на ринку споживчого кредитування.

Третій розділ дисертації присвячено дослідженню інструментарію стратегічного управління діяльністю банків та антикризовому державному регулюванню у банківській сфері. До одержаних результатів за оцінкою ступеню новизни «вперше» відносяться розроблені методичні засади формування посткризових банківських стратегій на кредитно-інвестиційному ринку, що передбачають вибір інструменту стратегічного управління діяльністю банку на основі: використання бінарної системи оцінювання глибини фінансової кризи за її структурними складовими та раціональності використання окремого інструменту в контексті його впливу на ризики, властиві кожному типу кризи; визначення сумарного розриву між двома бінарними індикаторами для кожного типу фінансових криз (стор. 153-173, Додаток Д). Це надасть можливість підвищити ефективність стратегічного управління банком та абсорбувати наслідки проявів кризових явищ у посткризовому періоді.

При дослідженні питань оцінювання ефективності інструментів державної підтримки фінансового сектору під час кризи, автором значну увагу приділено їх впливу на посткризову діяльність фінансових інститутів. Результатом став розвиток науково-методичного підходу до обґрунтування стратегій антикризового регулювання банківської системи, що, на відміну від існуючих, включає: проведення регресійного аналізу залежності приросту ефективності діяльності банків після фінансової кризи від інтенсивності

застосування найбільш популярних інструментів державного антикризового управління під час фінансової кризи; визначення сили кореляційного зв'язку між інтенсивністю застосування відповідного інструменту та приростом узагальнюючого показника ефективності для різних часових інтервалів після кризи. Практична реалізація запропонованого підходу дозволила виокремити найбільш результативні інструменти антикризового державного регулювання та формалізувати часовий горизонт їх дії після фінансової кризи (стор. 183-191).

Важливим науковим результатом в контексті удосконалення політики формування резервів під кредитні операції є авторський підхід до розрахунку рівня ліквідності предмету застави при формуванні резервів під покриття ризиків за кредитними операціями, відмінністю якого є врахування змін обсягів торгівлі та цін на аналогічні предмету застави товари (стор. 204-206). Це дозволить банкам приймати до уваги різницю в ліквідності застави в різних регіонах країни та на різних стадіях економічного циклу, формувати обґрунтоване судження щодо розмірів кредитних ризиків.

Теоретична цінність і практична значимість наукових результатів дисертаційної роботи.

Наукова цінність й практична значимість одержаних результатів обумовлена можливістю широкого застосування розроблених у дисертації теоретичних положень та науково-методичних підходів до визначення стратегічних пріоритетів і вибору інструментів стратегічного управління діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку в посткризових період.

Теоретична цінність наукових результатів полягає у наступному: визначено можливі комбінації ФК різних типів та їх вплив на кон'юнктуру КІР та кредитно-інвестиційну діяльність банків; логічно упорядковано каузальний зв'язок між характером фінансових криз, антикризовими заходами держав, посткризовою еволюцією стратегічних пріоритетів банків на кредитно-інвестиційному ринку; конкретизовано глобальні стратегічні вектори діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку, які формувалися у відповідь на фінансові кризи та дії регуляторів.

Наукові результати, отримані в даній дисертаційній роботі мають також важливе значення для навчального процесу Сумського державного університету, зокрема, вони використовуються при викладанні дисциплін: «Антикризове управління банком», «Дослідження грошово-кредитного ринку», «Аналіз банківської діяльності» (акт від 11.09.2017).

Практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що вони доведені до рівня методичних та практичних рекомендацій, що орієнтовані на підвищення ефективності стратегічного управління кредитно-

інвестиційною діяльністю банків у період після кризи. До числа найбільш вагомих практичних і методичних рекомендацій, представлених у дисертації, слід віднести: методичні засади формування посткризових банківських стратегій на кредитно-інвестиційному ринку з урахуванням глибини кризи та ефективності впровадження інструментів ризик-менеджменту; методичний інструментарій формування стратегій діяльності банків на ринку споживчого кредитування за критерієм доцільності збільшення обсягів споживчих кредитів; методичні засади виявлення стратегічних пріоритетів діяльності транснаціональних банків у посткризовий період; науково-методичний підхід до формування проактивної резервної політики банку з використанням базового коефіцієнту застави. Сформовані практичні рекомендації можуть бути використані як Національним банком України при удосконаленні нормативної бази з питань банківського регулювання й нагляду, а також банками в процесі формування та реалізації їх кредитно-інвестиційної стратегій.

Висновки та рекомендації дисертанта впроваджено в діяльність ряду банківських установ, зокрема, в діяльність відділення АТ «ГАСКОМБАНК» в м. Суми впроваджено рекомендації щодо визначення ефективних інструментів стратегічного управління банком в залежності від ретроспективної оцінки рівня результативності їх застосування для зменшення ризиків (довідка від 18.09.2017 № 1256); в діяльність ПАТ «Мегабанк» – пропозиції щодо визначення типу фінансової кризи та його врахування при прийнятті банком стратегічних кредитно-інвестиційних рішень (довідка від 14.05.2017 № 772/15); в діяльність відділення ПАТ «Укрсоцбанк» у м. Суми – висновки стосовно визначення індикаторів ранньої діагностики валютної кризи (довідка від 09.10.2017 № 3/11-24); в діяльність Сумської обласної дирекції ПАТ АБ «Укргазбанк» у м. Суми – пропозиції щодо оцінювання рівня ліквідності предмету застави при формуванні резервів під покриття ризиків за кредитними операціями (довідка від 26.10.2017 № 25/246); в діяльність ПАТ КБ «Глобус» у м. Суми – пропозиції щодо визначення стратегічного вектору розвитку роздрібного кредитування на основі оцінки схильності населення до заощаджень (довідка від 29.09.2017 № 28-03/12).

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих працях і авторефераті. Кількість, обсяг і якість опублікованих праць відповідають вимогам МОН України. Наукові результати, отримані в дисертації, відображено у 16 наукових працях загальним обсягом 5,37 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,73 друк. арк., у тому числі: 9 статей у

наукових фахових виданнях України (з них 7 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз), 1 стаття – у науковому виданні; підрозділи у 2-х колективних монографіях; 4 публікації у збірниках тез доповідей конференцій. У публікаціях, виконаних у співавторстві, особистий внесок автора відображений повною мірою.

Автореферат дисертації відповідає вимогам МОН України, що висуваються до кандидатських дисертацій за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, не містить інформації, яка не представлена у дисертаційній роботі.

В цілому дисертаційна робота відзначається логічністю побудови, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків, сучасним науковим стилем подачі матеріалу. Дисертація містить достатню кількість таблиць, схем, рисунків, графіків, які подані в основній частині дисертації та винесені в додатки.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

В цілому, позитивно оцінюючи наукове та практичне значення отриманих Бойченко В.М. наукових результатів, варто приділити увагу окремим положенням, які мають дискусійний характер, недолікам та зауваженням, що на нашу думку, мають місце в дисертаційній роботі.

1. Розглядаючи кризи за останні сорок років (1970-2008 рр.) та їх вплив на економічний розвиток, автор розглядає обмежений перелік параметрів, на які впливають фінансові кризи (стор. 48). На нашу думку, в роботі потрібно було б навести обґрунтування вибору параметрів оцінювання впливу комбінацій різних типів фінансових криз на економіку, щоб уникнути формування суб'єктивної оцінки.

2. В цілому, позитивно відзначаючи проведений автором аналіз фінансових криз в Україні, а також порівняльну характеристику криз 1998 та 2008 років (стор. 87-88), зауважимо, що для порівняння обрано досить мало критеріїв і в результаті залишилося не з'ясованим, в чому ж була принципова різниця цих двох криз у контексті формування посткризових стратегій банків.

3. У підрозділі 2.1 автор проводить аналіз ряду гіпотез щодо посткризового розвитку банків України (стор. 108-115), що безумовно має важливе значення для формування наступних напрямків наукового пошуку. Проте, на нашу думку, робота значно б виграла, якби автор провів такий аналіз не для кризи 2008 року, а для кризи 2014-2015 років, наслідки якої на сьогодні є більш актуальними для банківської системи України.

4. Важливість отриманих автором результатів щодо визначення особливостей стратегічної поведінки транснаціональних банків на КІР у

посткризовий період в залежності від комбінацій фінансових криз різних типів та темпів економічного розвитку (стор. 133-134) є беззаперечною. Проте, по-перше, потребує додаткового обґрунтування, використання методики z-score для оцінки швидкості посткризового відновлення банківської системи. По-друге, дослідження базується на обмеженій кількості транснаціональних банків та враховано лише один регіон світу – Європу. Для підвищення наукової значущості вищезазначених висновків автору варто продовжити дослідження в масштабах усього світу та порівняти рівень присутності транснаціональних банків після кризи у різних регіонах.

5. В цілому, погоджуючись з пропозиціями та висновками автора відносно визначення сприятливих умов для нарощування споживчого кредитування (стор. 148-150), зазначимо, що розрахунки автора базуються на статистичних показниках Державної служби статистики щодо рівня доходів громадян. Зазначені дані не враховують багатьох особистих доходів, враховуючи, що обсяг тіньової економіки України оцінюється у 40%. З огляду на це, вважаємо, при визначенні частки споживчих витрат у сукупних доходах домогосподарств слід вводити коригуючий коефіцієнт, який би враховував викривлення офіційної статистики.

6. На третьому етапі підходу до вибору інструментів стратегічного управління діяльністю банку (стор.172) пропонується оцінювати їх ефективність з урахуванням витрат на запровадження та впливу на ризики, які є переважаючими для кожного з типів фінансової кризи. Проте, перелік та механізм дії можливих для застосування інструментів стратегічного управління, відповідно до визначених ризиків та об'єктів стратегічного впливу, автором не наведені.

Висловлені зауваження і зазначені недоліки не знижують позитивну оцінку теоретичного рівня та практичного значення результатів дисертаційної роботи Бойченко В.М.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам. Дисертація Бойченко Віти Миколаївни на тему «Стратегічні засади діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку у посткризовий період» є закінченою науковою працею, спрямованою на вирішення актуальних науково-прикладних завдань, розвитку науково-методичних підходів до формування та реалізації стратегій діяльності банків на кредитно-інвестиційному ринку у період відновлення економіки після фінансової кризи.

Дисертаційне дослідження виконано на актуальну тему, відповідає пріоритетним напрямкам фінансової політики України. Зміст дисертації відповідає визначеній меті та поставленим завданням, які повністю вирішені

у процесі дослідження. Автореферат є ідентичним за змістом та відображає основні положення дисертації.

Основні положення роботи, які виносяться на захист, мають елементи наукової новизни, рівень яких («вперше», «удосконалено» та «набули подальшого розвитку») визначено коректно.

Напрямок дисертаційного дослідження відповідає паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Робота відповідає вимогам, що висуваються до кандидатських дисертацій, зокрема пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами та доповненнями), а її автор – **Бойченко Віта Миколаївна** – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

Старший викладач кафедри банківської справи
Харківського національного
економічного університету ім. С. Кузнеця
кандидат економічних наук

О. С. Безродна

